

др Предраг Шулeјић, проф.
Правног факултета у Београду
др Војислав Сокал, сам. саветник
за истраживање права осигурања

САВЕТОВАЊЕ „НЕКА АКТУЕЛНА ПИТАЊА ОСИГУРАЊА ОД ГРАЂАНСКЕ ОДГОВОРНОСТИ“

На Правном факултету у Београду одржано је 7. и 8. априла 1983. године Саветовање са темом *Нека актуелна питања осигурања од грађанске одговорности*. Организатори Саветовања: Инстит за правне и друштвене науке овог факултета и часопис „Анали Правног факултета у Београду“, имали су у виду велики значај и перспективе развоја осигурања од грађанске одговорности у нашем праву, али и чињеницу да је реч о једној сложеној и посебној области осигурања где постоји потреба да се са овом материјом упозна шири круг правника из разних привредних области правосуђа, адвокатуре, и наравно, у првом реду из осигуравајућих организација. Имајући посебно у виду чињеницу да на данашњем степену развитка одговорности за проузроковану штету, која представља једно од најширих и најразвијенијих подручја права, јер осигурање све више врши утицај и преузима функције грађанске одговорности, организатори су желели да овим Саветовањем и Правни факултет да свој допринос развоју осигурања од одговорности, за које постоји све већи интерес у многим видовима привредне активности и савременог живота. Посебно имајући у виду и чињеницу да је тематика Саветовања од општејугословенског интереса, организатори су приступили ширем избору тема из ове области, око којих су окупљени, као референти, познати стручњаци специјалисти из права грађанске одговорности и права осигурања са правних факултета, научних института, осигуравајућих организација, из привреде.

Поред тема посвећених питањима грађанске одговорности за проузроковану штету, као и општим питањима осигурања од одговорности, посебни реферати су посвећени питањима осигурања од одговорности давалаца услуга, одговорности за штету због недостатка производа, одговорности за штете проузроковане загађивањем животне средине, одговорности из делатности дистрибуције електричне енергије, одговорности у вези са радом грађевинских организација, неким питањима одговорности за штете услед употребе моторних возила, као и одговорности шпедитера и складиштара. Сви ови реферати објављени су у „Аналима Правног факултета у Београду“, бр. 6/1982.

Поводом тема које су обрађене у рефератима, на Саветовању је поднето и неколико саопштења и дискусија у писменом облику, од којих су нека објављена у броју „Анала“ у којем се налази и ова белешка (прилози др Н. Николића, др Ш. Ивањка, М. Стакића и Н. Бесника), док други треба да буду објављени у часопису „Осигурање и привреда“. Поред овога, ваља истаћи да је већи број учесника Саветовања дао допринос усменим излагањима-дискусијама, као и да је постављен већи већи број питања на која су референти давали непосредне одговоре.

Непосредни повод Саветовању било је доношење Општих услова за осигурање од одговорности према Предлогу утврђеном од стране Скупштине Удружења осигуравајућих организација Југославије и њима је био посвећен уводни реферат: *Нови услови за осигурање од одговорности и њихов значај за развој осигурања* (др Војислав Сокал). Први пут су у овом сложеном а још неразвијеном осигурању израбени домаћи услови са тежњом да буду подстицај за активнији рад. С обзиром да се у одговорности све више даје предност накнади штете, ово осигурање добија на значају. Излажући опште карактеристике и правну природу осигурања од одговорности, аутор налази да оно треба да буде издвојено од осигурања ствари. Приказом предмета и обима покрића укаzano је да ово осигурање обухвата вануговорну и уговорну одговорност, објашњени су извори опасности и промене у вези с њима, појам чисто имовинске штете и ограничено покриће штета услед загађивања тла и воде. Задржавајући се на главним искључењима из осигурања укаzano је на положај радника осигураника, неоправдано искључење одговорности из држања и употребе радних машина које се осигуравају по аутоодговорности; као и да је требало предвидети уже покриће за одговорност за штете од производа уместо потпуног искључења. Подвучена је разлика између осигураног случаја тј. самог штетног догађаја и постојања захтева оштећеног као услова за настанак обавезе осигуравача, дати су разлози у прилог клаузуле о забрани давања изјаве осигураника о одштетном захтеву уз предвиђање да ће због права на непосредни захтев оштећеног према осигуравачу признатог и у добровољном осигурању опати значај правне заштите коју пружа осигуравач. Истакнута је потреба за израдом посебних услова осигурања за поједине видове одговорности (за штете од производа; услед загађивања животне средине; за одговорност грађевинских и пројектантских организација и др.) и предочене реалне могућности развоја овог осигурања уз услов да се реше организационо-кадровска питања и обезбеди даљњи стваралачки рад на његовом нормативном регулсању, предочавајући да би у наступајућем периоду осигурање од одговорности могло да предњачи у развоју домаћег осигурања.

Поједини учесници Саветовања (др *Предраг Шулејић*, др *Марија Радовановић*) дискутовали су о предмету осигурања од одговорности, о потреби ширег покрића, о појединим посебним одредбама, о неким аспектима односа осигуравача и осигураника. Тако је по мишљењу др *Шиме Ивања* неоправдана клаузула о забрани давања изјаве осигураника о захтеву за накнаду штете, као и о забрани поравнања са оштећеником, док одредбу да осигуравач сноси трошкове браниоца осигураника у кривичном поступку, ако је то прихватио пошто је упознат са избором браниоца, сматра спорном (детаљније о томе видети у писменом саопштењу које се објављује у овом броју „Анала“). Сугестије и предлози који су дати свакако су од користи за унапређење услова за ово осигурање. Говорећи уопште о односу закона и услова осигурања и о односу услова и уговора о осигурању др *Николић* је одредбе Закона о облигационим односима разврстао на диспозитивне и принудно правне — апсолутне и релативне према појединим областима осигурања; а изразио је неслагање што су у Општим условима за осигурање имовине који су истоветни за све заједнице осигурања унете бројне законске принудно-правне одредбе, па ради тога сматра да треба извршити ревизију Општих услова за осигурање имовине (др *Н. Николић* припремио је посебан писмени прилог под насловом: *Однос закона и услова осигурања*).

Феномен мебусобног утицаја осигурања и грађанске одговорности, већ давно запажен, данас се све више потврђује. Може се рећи да је свуда присутна тежња да се штета одмах покрије путем осигурања, а да се питања одговорности потом решавају на плану општих правила облигационог права. Будући, дакле, да се о осигурању не може говорити ако се не прате промене које се дешавају о грађанској одговорности, један од уводних реферата на саветовању носио је наслов: *Тенденције у развоју грађанске одговорности и њихов утицај ча осигура-*

ље (проф. др Стојан Цугој). Професор Цугој је највећи део реферата посветио неким питањима нематеријалне штете, имајући у виду наша нова законодавна решења и искуства судске праксе. Најпре је указао на питање које је остало отворено после доношења Закона о облигационим односима, а које се односи на могућност признавања саме повреде личности без обзира да ли су том повредом настали и болови. Наиме, код најтежих повреда тела, код повреде мозга може могућност доживљавања болова бити прекинута; лице може бити неспособно да доживљава болове због тога што се баш због тих болова прекине свест, или је узело средства која спречавају или умањују осећање болова; или због своје младости не доживљава психички бол; итд. Једно од питања признавања постојања штете односи се на губитке оних делова тела за која није везан и губитак функционисања тела. Такође је разматрано питање нематеријалне штете у вези са губитком рада због неоснованог отпуштања са посла. Из области одговорности за штету проузроковану употребом моторних возила, разматрано је питање расподеле одговорности у случају међусобног удеса аутомобилиста. Указано је да расподела према принципу кривице (када она постоји) неће бити увек праведна, јер треба узети у обзир и друге околности, а нарочито величину ризика оствареног учествовањем у саобраћају. Интересантно је и запажање по којем на постојање осигураног ризика могу бити од утицаја и процена становишта у ком облику се признаје накнада штете: наиме, има се у виду компетенција суда да одреди неки други вид штете од онога који оштећени тражи (на пример, успостављање пребашњег стања уместо новчане накнаде). Поставља се питање да ли суд у таквим случајевима вређа процесно начело: *ne eat iudex ultra petitum paritium*.

Неким важнијим питањима обима покрића како добровољног осигурања од одговорности (из делатности) тако и обавезног осигурања корисника односно власника моторних возила од одговорности посвећен је реферат. *Обим покрића по основу осигурања од одговорности* (проф. др Владимир Јовановић). У њему је изнето на коју се одговорност осигурање односи, а затим се говори о покривеним као и о искљученим ризицима, те о појединим посебним одредбама и њиховом односу према основним. У погледу начина одређивања учешћа осигураника у штети, примећује се да у цифарско одређивање никако не одговара условима тако брзе инфлације каква се одвија у нашем привредном систему. И у обавезном осигурању од одговорности излаже се о покривеним и искљученим ризицима, као и о висини накнаде справљајући о више питања у вези са минималним износима на којима се према одлуци СИВ-а мора уговорити ово осигурање, а који нису мењани од 1976. године.

Пораст коришћења услуга у новије време и могућност проузроковања штете услед њиховог вршења, изазива потребу заштите како корисника (путем пооштравања критеријума пажње давалаца услуга, или увођењем објективне одговорности за штету), тако и самих давалаца услуга (путем осигурања од одговорности). Наши општи услови осигурања већ предвиђају могућност покривања одговорности до које може доћи обављањем различитих врста услуга, али је она недовољно коришћена и недовољно позната. Отуда је за саветовање припремљен посебан реферат: *Осигурање од одговорности давалаца услуге* (др Предраг Шулејић). Истакнута је, најпре, чињеница да се у савременом праву постепено уобличава један систем одговорности у овој материји, нарочито путем уједначавања различитих режима одговорности код појединих врста услуга, чиме се постиже извесна аутономност ове одговорности у односу на друге врсте одговорности: умањен је значај разлика између уговорне и деликатне одговорности (у односу на садржину обавезе, предвидљивост штете, искључење и ограничење одговорности, критеријум пажње код одговорности за кривицу). Специфичности, пак, које постоје у свакој појединој врсти услуга, налажу осигуравачу потребу прецизног одређивања појма ризика који покрива: прамет покрића (својства делатности као извора опасности), висини

ну покрића, време трајања покрића, обим штете, итд. Међусобни утицај одговорности и осигурања је у овој области посебно изражен, услед чега постоје схватања да се путем осигурања могу и треба да решавају бројни проблеми одговорности. Међутим, питање је у којој мери треба сачувати друге принципе који се ослањају на идеју по којој ризик треба да сноси онај који га ствара. Уверење да постоје осигурање од утицаја је на одговорност, али то затим, повратно утиче и на осигурање, јер повећани износи на име накнаде штете утичу на повећање премије осигурања, а ове даваоци услуга кроз цену услуга преваљују на њихове кориснике. Отуда је од највећег значаја како се чини расподела терета сношења штета покривених осигурањем. Поруча је, дакле, да треба сагледати који елементи утичу на избор између превенције и репарације.

Један од новијих видова одговорности за штету, уз обавезно праћење осигурања које се у свету све више развија, представља одговорност за штете због недостатка производа. Стога је на овом саветовању посебан реферат предвиђен са темом: *Осигурање од одговорности за штете од ствари са недостатком* (проф. др Ивица Јанковец). На оцену ризика у овој врсти осигурања у великој мери утичу разлике које постоје између случајева у којима је осигурањем покривена одговорност продавца за ствари са недостатком и оних у којима је покривена одговорност произвођача за исте ствари. Тако, на пример, док продавац одговара за штету услед мана ствари само према купцу, и то на основу претпостављене кривице, произвођач ствари одговара према знатно ширем кругу лица (потрошача), и то без обзира на кривицу. Имајући у виду ове околности у реферату је указано на потребу јасног разграничења осигурања од одговорности за штете од ствари са недостатком, и осигурања од одговорности за штете у вези са делатношћу осигураника, у ком циљу треба припремити посебне типске услове осигурања. Изражено је, међутим, мишљење да би, бар у првом моменту, ово осигурање требало да буде садржано у Општим условима за осигурање од одговорности, као једна комбинована врста осигурања, са својим додатним условима, и то из два разлога: покусног и због изравнавања ризика (Д. Огризовић, *Неки осврти из праксе реосигуравања о осигурању од одговорности за штете од ствари са недостатком*, писмено саопштење). Дајући шири осврт на међународну праксу у овој врсти осигурања Д. Огризовић је приказао околности од значаја за оцену ризика, са којима морају рачунати осигуравачи приликом преузимања ових ризика, изнео низ примера проузроковања штета због производа са недостатком, као и указао на потенцијалне изворе опасности у овој области. — Према општој оцени учесника Саветовања наше заједнице осигурања би морале више пажње да посвете овој врсти осигурања, као и настојати да се организације удруженог рада из области привреде упознају са потребом и значајем осигуравајућег покрића за случај да постану одговорне за штету услед неисправности њихових производа. При томе, приликом одређивања ширине покрића треба поћи од одговарајућих одредаба Закона о облигационим односима о одговорности произвођача и продавца, али обавезу осигуравача ограничити свотом осигурања.

Материја којом ће се грађанска одговорност, а самим тим и осигурање све више бавити, сигурно је покривање штета које настају услед загађивања животне средине. Овим питањима посвећен је реферат: *Осигурање од одговорности за штете проузроковане загађивањем животне средине* (мр Јасна Пак). Обим покрића који се пружа Општим условима осигурања пружа одговарајућу заштиту само оним лицима која не спадају у категорију тзв. великих загађивача. Истина је да су у овој материји посебно изражене тешкоће утврђивања осигураног случаја, као и да постоји немогућност стварне процене тежине ризика. Међутим, постављено је питање зашто је унапређење или измена производње искључена из осигурања (као измена извора опасности), када услед ових измена може баш доћи до спречавања загађивања. Учињен је, са друге стране, предлог да свако понашање које није у складу са

правилима делатности, а које може довести до загађивања, без обзира да ли је садржано у прописима о заштити животне средине, буде искључено из осигурања, У реферату су, затим, учињени озбиљни приговори на нека решења Општих услова осигурања, међу којима бележимо: тешко може да се објасни самопридржај у износу од 10.000 динара — требало би да осигураник учествује само у штетама које прелазе одређени износ; покриће према Општим условима не може да пружи потпунију заштиту, јер је ограничено сумом осигурања која се односи на све штете услед једног осигураног случаја. — У погледу неоправданости ограничења заштите осигурањем само на штете које настају услед загађивања тла и воде (тј. искључења загађивања ваздуха) са референтом се сложио у својој дискусији и др Никола Николић. Он је истакао да је тај ризик доста присутан, а да постоје уређаји за отклањање загађивања ваздуха, којим се уграђивањем испуњавају услови за осигурање. Исти дискутант је указао на неке формулације у вези са појмом ризика у општим условима осигурања, а посебно упутио на елементе који се морају имати у виду код одлучивања о преузимању у осигурање ризика загађивања средине у односу на индустријска предузећа (Овај прилог др Н. Николића се објављује у овом броју „Анала“).

Одговорност за штету која може настати из делатности дистрибуције електричне енергије, привлачи пажњу већ и због тога што је реч о организацијама које имају особен положај јер представљају део електроенергетског система република (покрајина); које су, дакле, нужно повезане са организацијама за производњу и пренос електричне енергије, а то је, опет, од утицаја на уговорне обавезе према потрошачима. Чињеница је, међутим, да и у овој делатности, која представља по свом карактеру општи услов живота и рада грађана, постоје бројни случајеви проузроковања штета, који доводе до одговорности било по принципу кривице, по објективном принципу, по основу одговорности за лице на раду, итд. О питањима ове одговорности и могућностима осигурања изложено је у реферату: *Осигурање од одговорности из делатности дистрибуције електричне енергије* (проф. др Јован Славнић). Учињен је низ предлога како у вези са системом одговорности за штету која настаје обављањем ове делатности, тако и у вези са осигурањем од ове одговорности. Организација за електродистрибуцију би, према референту, требало да одговара за штету према потрошачу за све субјекте који чине јединство електроенергетског система (у том смислу је постављено питање оцене законитости Општих услова за испоруку електричне енергије); уговорна казна (од 5%) није увек у сразмери са висином штете, те се у том случају поставља питање њене пуноважности; када је реч о одговорности за фреквенцију (тј. за квалитет производа) за штете треба у целини да одговара продавац (тј. организација за електродистрибуцију). У односу на осигурање од одговорности, како се код нас практикује, сматра се да је покриће прешироко (обухвата и штету самовласно прикљученим лицима, и одговорност за фреквенцију), те би га требало сузити само на повреде обавезе из уговора (при чему је неопходна сарадња осигураваача и дистрибутера, јер се уговором може преузети и већа обавеза). Предложено је искључење из осигурања самовласно прикључених потрошача, као и оних чији објекти не испуњавају техничке услове. Посебно је редакторима Општих услова осигурања упућена препорука по којој би јединственим условима осигурања требала бити обухваћена само деликтна одговорност, док би допунским условима била покривена уговорна одговорност, као и она која проистиче из неких законских обавеза.

Грађевинске радне организације с обзиром на делатност коју обављају имају потребе за заштитом коју им осигурање може да пружи, па се сусрећу и са проблемима осигурања а у оквиру тога посебно са проблемима осигурања од одговорности из своје делатности. То су редовно и проблеми осигураваача, који заслужују пуну пажњу, тако да је њима посвећен реферат: *Осигурање од одговорности код извођења инвестиционих радова — у земљи и иностранству* (Зоран Јовановић). Од нарочитог значаја за грађевинску радну организацију је одговор-

ност која може настати код извођења инвестиционих радова, која се и посебно регулише Законом о облигационим односима, као што је то иначе у упоредном праву. Ово осигурање може да се закључи уговором о осигурању од одговорности из делатности, а може и да се уговори као допунски ризик уз осигурање објеката у изградњи, како се у нашој пракси најчешће и поступа. У сваком случају примењују се Општи услови за осигурање од одговорности како основне, тако и допунске одредбе које се тичу грађевинске и монтажне делатности. Иако и у домаћим односима има доста нерегулисаних питања, на озбиљне тешкоће наилази се у вези са осигурањем у иностранству, које траже да што пре буду решене. У иностранству наше грађевинске радне организације наилазе на типске уговоре о грађењу који већ садрже и обавезу извођача радова да изврши одређена осигурања. Најчешће се примењује тзв. FIDIC услови уговора о грађењу по којима је извођач, прво, одговоран инвеститору за штете проузроковане трећим лицима (тзв. *Indemnity Clause*); друго, обавезан је да у своје име и у име инвеститора осигура одговорност. Примењују се услови осигурања одговорности извођача који су се развили из услова осигурања опште одговорности (тзв. *Public Liability*) а обим покрића, укључивши и одређено искључење, ствар је договора осигураника и осигуравача. Критичке примедбе и сугестије изнете у реферату по мишљењу Д. Огризовића сасвим су основане (према писменом прилогу), нарочито у прилазу утврђивања премијских стопа за извођење радова у земљи. Примењује да је педесетих и шездесетих година систем наших тарифа (процена ризика и утврђивање премија) тада одговарао нашем развоју, али да је непримењив данас када је грађевинска оператива на светском нивоу, поготову што је ретко који објекат једнак са претходним. Сматра да је у реферату веома добро указано на проблем домаће и међународне праксе осигурања инвестиционих радова, те замера нашим извођачима радова у иностранству, посебно у појединим земљама у развоју, где је присутна енглеска пракса, да осигурање тек на крају долази на ред пошто су сва остала питања већ окончана. Ако би о њему бринули чим почну први преговори, избегли би се многи проблеми који се тичу домицилних прописа и међународне праксе. На неке од тих проблема се ближе осврнуо коментаришући Полисе за клаузулу (19) 2 (а) — JCT — *Join Contract Tribunal Form* (од 1963 редиговане 1977), која се и у реферату помиње. Поручује да се имовинско осигурање и осигурање одговорности закључе код истог осигуравача уз предочење да један број осигуравача искључе слегање тла и да постоји велика франшиза код полисе 19/2-а, док полиса опште одговорности не садржи франшизу или је обично знатно мања.

Једно интересантно питање од значаја за праксу обрађено је у реферату *Сродничка клаузула у осигурању од одговорности* (др Шиме Ивањко). У аргументованој расправи о искључењу из права на накнаду лица блиска штетнику — осигуранику, с обзиром да им се не признаје статус трећег лица, односно статус оштећеника који има право на накнаду штете од осигуравача, аутор констатује да се таква клаузула не налази у Закону о основама система осигурања имовине и лица, да се јавља у републичким — покрајинским законима из области осигурања (изузев СР Словеније која закон није донела), као и у свим условима за обавезно осигурање од одговорности у саобраћају. Међутим, тај круг лица којима се по основу сродства не признаје право на накнаду из осигурања, није увек на једнак начин регулисан а по неким условима треба да постоји и економска заједница са осигураником. Ни судска пракса није јединствена у погледу круга лица која су на основу сродничке клаузуле искључена из права на накнаду из осигурања. Посебно је упозорено на пресуду Вишег суда у Цељу П-873/81 која не признаје сродничку клаузулу у условима за осигурање, с обзиром да није у складу „са начелима нашег друштвеног уређења, присилним прописима и моралом социјалистичког самоуправног друштва“. Том пресудом је заједница осигурања обавезна на накнаду штете брачном другу возача који је скривно штету у којој је тај бра

чни друг повребен. У ширем приказу ставова теорија и праксе аутор налази ослонац за став да је неоснована сродничка клаузула у обавезном осигурању ауто-одговорности, те се залаже за брисање сродничке клаузуле из републичких и покрајинских закона и из услова за осигурање. А ако би она била потребна, тада треба да буде регулисана самосталним законом. Указује да су неке заједнице осигурања већ омогућиле проширење осигурања на блиске сроднике и брачног друга. Ови ставови побудили су велику пажњу учесника Саветовања, а Н. Бесник је ближе анализирао законске одредбе којима се одређује појам „трећег лица“, положај путника у моторном возилу неовлашћеног корисника, као и одређивања меродавног права у вези са проблемом сукоба закона услед нејединствених законских решења и у доброј мери изразио сагласност са ставовима референта (Н. Бесник, *Трећа лица у обавезном осигурању од ауто-одговорности* писмено саопштење, објављује се у овом броју „Анала“).

У обавезном осигурању корисника односно сопственика моторних возила од одговорности, има у пракси много актуелних питања, па се нека доводе у везу и са великим губицима које последњих година остварују заједнице осигурања у тој врсти осигурања. Један од узрока који неповољно утиче на резултат пословања јесу неосигурана и непозната возила. У реферату са темом *Проблеми неосигураних и непознатих возила у осигуравајућој пракси Југославије* (мр Марија Трклја) критиковано је садашње законско решење, без негирања оправданости да и жртве неосигураних и непознатих возила треба да буду заштићене. Међутим, јавља се велики број „конструисаних“ случајева и којима су најчешће оштећена само моторна возила. У тим незгодама познат је само један учесник, па он лакше остварује накнаду штете путем суда, него када је познат други учесник. Решење се види у томе да се из права на накнаду искључе причињене штете на самом возилу, али предузета иницијатива Удружења осигуравајућих организација Југославије у том правцу није наишла на разумевање. За заштиту од таквих штета постоји могућност закључивања добровољног тзв. „каска“ осигурања. Апелује се на веће ангажовање правне теорије у изналагању јединственог решења за законодавство, као и судску и осигуравајућу праксу. У дискусији је указано и на тешкоће у вези са применом члана 56. Закона о основама система осигурања имовине и лица који уводи принцип реципроцитета (А. Михајловић: *Прилог дискусији на тему проблем неосигураних и непознатих возила у осигуравајућој пракси у Југославији* — писмено саопштење) јер у пракси долази до различитог тумачења појма страног лица — односи ли се он на наше грађане који се налазе на привременом раду у страним земљама, на страна правна лица и држављане страних земаља на раду у амбасадама, конзуларним, трговинским и другим представништвима и организацијама у нашој земљи. Тумачењем законског текста закључило би се да наш грађанин на привременом раду у иностранству не може бити страном лице. На примеру саобраћајне незгоде проузроковане од непознатог возача у којој су оштећена два возила немачке регистрације, од којих једно власништво нашег грађанина на привременом раду у Немачкој, а друго возило власништво немачког држављанина, остао би немачки држављанин без накнаде. Али ако треба поћи од циља увођења права на накнаду штете од непознатог возила, тада би се могло закључити и другачије. Судска пракса је по овом питању неједначена. Ако би се пак наши грађани на привременом раду у иностранству са возилом иностране регистрације сматрали страним лицима, тада би се према њима примењивао принцип реципроцитета зависно од земље у којој се југословенски радници налазе на привременом раду. Момир Јоксимовић је у дискусији изразио мишљење да је неодрживо да се премија осигурања третира ценом те да се решава административним путем. То није случај ни код осталих врста осигурања, па не може бити ни у осигурању аутоодговорности без обзира што се ради о обавезном осигурању. Таква ситуација доводи до сложених последица које напослетку носе сви осигураници.

На потребу савремене осигуравајуће заштите шпедитера и складиштара односи се реферат: *Осигурање шпедитера и складиштара од одговорности* (др Зоран Радовић). Шпедитеру који се поред отпремничке делатности бави и превозом, требало би омогућити јединствен уговор о осигурању из делатности уз избор ширине покрића. Разлике у делатностима шпедитера и складиштара упућују, према мишљењу аутора, да је за шпедитера погодније узајамно осигурање у којем би се изједначење премије — доприноса и штета вршило у дужем временском периоду, а за складиштаре премијско осигурање. У дискусији М. Стакића *Осигурање одговорности међународног шпедитера која произлази из FIATA теретнице за комбиновани транспорт — FBL*, писмено саопштење објављује се у овом броју „Анала“) истакнут је значај издавања шпедитерске теретнице која обележава нову фазу у развоју међународне шпедиције у складу са све редовнијим коришћењем неперекидног транспортног ланца. Излагано је о одговорности међународног шпедитера по теретници за комбиновани транспорт, коју одговорност треба претходно проучити да би се регулисало питање њеног осигурања. У поднетом писменом прилогу др Ј. Славнић сматра да нема оправдања да се одговорност шпедитера покрива кроз узајамно осигурање, налазећи да је само тренутно стање да шпедитер у пракси ретко одговара, а које потиче отуда што недостају јединствени општи услови за ово осигурање и што је тек Законом о облигационим односима дефинисан систем одговорности за многе области наше привредне делатности, па и за шпедицију. Он је у вези с тим указао на неке одлике система узајамног и премијског осигурања и упутио на опрезност и потребу дубљег испитивања по питању да ли на осигурање од одговорности шпедитера применити законске одредбе о пловидбеном осигурању. За овим се задржао и на неким важнијим питањима за израду Општих услова за осигурање одговорности шпедиције (правна природа уговора, предмет уговора осигурања, обим и износ покрића, регрес) користећи и инострана искуства.

Велики допринос успешном одвијању Саветовања дао је уважени професор Правног факултета у пензији, др Борислав Благојевић, коме је као доајену нашег права осигурања, у знак поштовања и захвалности за оно што је учинио на пољу наше правне науке и осигурања, дата улога почасног председника Саветовања. Захваљујући виталности и темпераменту проф. Благојевић, поред почасног он је у правом смислу речи био и радни председник, који је активно учествовао у раду овог Саветовања. У немогућности да се осврнемо на све његове интервенције у току рада Саветовања, осврнућемо се на неке његове констатације у завршној речи којом је затворио Саветовање:

Несумњиво је да су теме које су разматране на Саветовању привукле велики интерес учесника, што најбоље потврђује већи број примедаба које су учињене на текст Општих услова за осигурање од одговорности у којима су предложена одређена решења. Без обзира на оправданост свих ових примедба, сигурно је да ће оне имати користан утицај приликом даљег рада на усавршавању ових услова. Међутим, то није једини резултат овог Саветовања. Указао је на велики значај који осигурање данас има у нашем животу, као и на потребу да се оно посматра у светлости целокупног развоја земље. Данас је јасно уочљив утицај који осигурање врши у области грађанске одговорности, али је тај утицај све јачи у односу на неке друге институције, на породицу, на пример, итд. При томе се, међутим, не може занемарити карактер фондова осигурања: не може се посматрати само биланс прихода и расхода када се посматрају средства осигурања; осигурање остварује функцију одговорности исплатом штета, али је битно сагледати који су извори прихода из којих се штете накнађују. — Велики број учесника овог Саветовања (око 400), стручњака из привреде, правосуђа, управе — из целе земље, охрабрујуће је деловало за сличне сатанке убудуће и указао на велике неискоришћене могућности сарадње

између науке и праксе у циљу унапређења и усавршавања струке — при чему није без значаја и моменат непосредних контаката, упознавања и развијања нашег заједништва.

Конечно, проф. Благојевић је захвалио осигуравајућим организацијама и њиховом Удружењу на финансијској помоћи неопходној за одржавање Саветовања, Правном факултету у Београду као организатору и домаћину, а посебно референтима који су припремили вредне прилоге, као и „Аналима Правног факултета у Београду“ чија ће публикација са материјалима са овог Саветовања представљати незаобилазни приручник за све оне који се буду бавили овом врстом осигурања, или, како је он то рекао: „приручник за сутра“.

С обзиром на укупни ток овог значајног Саветовања резимирајући изнета мишљења у рефератима, писменим саопштењима, дискусијама, одговорима на постављена питања, могу да се формулишу одређени ставови испољени на Саветовању, а који су од важности за даљи развој осигурања од одговорности. Они се изражавају на следећи начин:

— Саветовање које је имало опште југословенски карактер уврдило је несумњив значај и истакло улогу осигурања од одговорности које залази у многа подручја живота и тесно је повезано са правом, тако да привлачи нарочиту пажњу ширег круга правника из организација удруженог рада различитих привредних области, затим правосудства, адвокатуре и осигуравајућих организација;

— Предлог Општих услова за осигурање од одговорности представља сасвим солидну основу за активнији рад на овом сложеном осигурању са широким домаћајем, што не искључује потребу да се на његовом даљем развоју систематски и стваралачки ради, како би се што потпуније удовољило потребама и захтевима праксе. Са тога становишта требало би пажљиво проучити и појединачна питања о којима је било речи на Саветовању;

— У области осигурања ауто-одговорности постоји у нашој теорији и судској пракси низ отворених правних питања, а на нека од њих укаzano је на Саветовању. О таквим питањима решења би морала бити јединствена у осигуравајућој пракси, како би била омогућена истинска заштита како осигураника тако и оштећених;

— Констатује се неопходност повезивања науке и праксе и тешије сарадње са одговарајућим удружењима, организацијама и институцијама како у правцу унапређења осигурања тако и на пољу стручног уздизања кадрова из осигурања. Оцењује се да је Саветовање користан облик окупљања стручних кадрова у вези расправљања одређених проблема и размене мишљења, те да представља позитиван допринос остваривању ових циљева;

— У интересу развоја и напретка осигурања је да се актуелни проблеми права осигурања разматрају и анализирају на саветовању ове врсте, па би оваква саветовања — стручне сусрете требало редовно одржавати, ако не сваке, оно бар у две године;

— Сложеност материје осигурања од одговорности упућује на то да би развоју овог осигурања веома много користила практична публикација — стручни материјал као помоћ у примени Општих услова за осигурање од одговорности у практичном раду;

— Показало се кроз дискусију и постављена питања да је неопходан активнији и смишљенији рад на изучавању и упознавању права осигурања, не само у осигурању од одговорности, што би било неминовно у интересу како развоја, тако и примене прописа и услова осигурања;

— Према резултату Саветовања, кроз реферате и дискусију, произлази низ конкретних задатака од којих се као важнији истичу:

а) припреме посебних услова осигурања за поједине видове одговорности, у првом реду: за штете од производа, за штете од загађивања животне средине, за одговорност грађевинских и пројектантских организација у вези са радовима у земљи и ван земље и др.;

б) у раду на даљем усавршавању услова за осигурање од одговорности анализирати и користити мишљења, сугестије и примедбе изнете на Саветовању, уз њихову проверу у пракси имајући у виду да се кроз праксу најбоље утврђује ваљаност датих решења;

в) обавезно осигурање корисника односно сопственика моторних возила од одговорности, требало би подвргнути ревизији с обзиром на многа превазиђена решења и на низ веома актуелних проблема, посебно са становишта покрића штете од стране неосигураних и непознатих возила, примене члана 56. Закона о основама система имовине и лица, а уз потребу да се и правна теорија више посвети решавању ових проблема имајући у виду и савремене тенденције путем осигурања од одговорности без испитивања кривице;

г) повезано са претходном тачком је и решавање појма „трећег лица” тј. оправданост постојања сродничке клаузуле поготову узев у обзир измене које се дешавају у друштвеном животу, као и међусобним односима чланова породице. При томе нужно је уједначити ставове у републичким и покрајинским законима, а уколико би овакво искључење ипак требало да се задржи, онда би одговарајуће решење морало да нађе места у савезном закону;

Поред ових, Саветовање је указало на потребу непосредне активности и у другим правцима, без којих се не да замислити успешан развој осигурања од одговорности ни у теорији ни у пракси, без обзира што оно представља савремену потребу и што је изузетно перспективно.